

ДОЦІЛЬНІСТЬ ІСНУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

THE EXPEDIENCY OF THE EXISTENCE OF ECONOMIC COURTS IN THE JUDICIAL SYSTEM OF UKRAINE

Дячук Н.Д.,

викладач кафедри господарського права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Стаття присвячена дослідженню доцільності існування господарських судів у судовій системі України. З'ясовано переваги та плюси господарських судів. Проаналізовано вплив господарських судів на економічну ситуацію й судову систему в Україні.

Ключові слова: господарський суд, ліквідація, корупція, судова система, правове регулювання.

Статья посвящена исследованию целесообразности существования хозяйственных судов в судебной системе Украины. Выявлены все преимущества и плюсы хозяйственных судов. Проанализировано влияние хозяйственных судов на экономическую ситуацию и судебную систему в Украине.

Ключевые слова: суд, ликвидация, коррупция, судебная система, правовое регулирование.

The article investigates the expediency of existing of commercial courts in the judicial system of Ukraine as well as all the benefits and advantages of commercial courts. The impact of commercial courts on the economic situation and on the judicial system in Ukraine has been analyzed.

Key words: commercial court, elimination, corruption, judicial system, legal regulation.

Актуальність теми. Зараз гостро постало питання щодо ліквідації господарських судів у контексті судової реформи у зв'язку з положеннями Законопроекту № 1497, підготовленого авторським колективом на чолі з віце-спікером парламенту Оксаною Сироїд («Самопоміч»). Тому ми просто повинні звернути увагу на загрозу ліквідації господарських судів, проаналізувати діяльність і ефективність господарських судів та судової системи в загальному аспекті, виявити причин, які стали підставою для скасування господарських судів, аналізуючи проблемні питання, навести аргументи проти ліквідації господарських судів.

Питання щодо ліквідації судів виникло нещодавно, тому належної наукової бази ще не напрацьовано. Але є наукові праці, що стосуються цієї проблеми й варто звернути на них увагу. Зокрема, як на нас, то цікавими з наукового погляду є праці В. Устименка, Р. Джабраїлова, О. Зельдіна, О. Святогора, І. Кременовської, Б. Плотницького. Хочемо зазначити, що дослідження цієї проблеми та вказівка на ті негативні наслідки, які можуть настати в результаті ліквідації господарського суду, зможуть змінити подальший розвиток подій. Можливо, саме наукові напрацювання вчених щодо цього питання допоможуть проаналізувати й реорганізувати в правильне русло судову систему.

Метою статті є аналіз системи господарських судів; визначення причин, через які хочуть ліквідувати господарські суди; подання аргументів проти ліквідації господарського суду, тому що це є не допустимою помилкою.

Виклад основного матеріалу. У наш час науковці з господарського права багато праць присвячували проблемі, пов'язаній із діяльністю арбітражів і гос-

подарських судів, але щодо питання реформування судової системи й, зокрема, недопущення ліквідації господарських судів наразі не напрацьовано належної бази для аргументації необхідності їх збереження. Господарські суди є спеціалізованими судами в системі судів загальної юрисдикції. Організація й діяльність господарського суду визначаються Конституцією України, Законом України «Про судоустрій і статус суддів», Господарським процесуальним кодексом України, іншими законодавчими актами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

На сьогодні гостро постало питання щодо ліквідації господарських судів у контексті судової реформи у зв'язку з положеннями Законопроекту № 1497, підготовленого авторським колективом на чолі з віце-спікером парламенту Оксаною Сироїд («Самопоміч»). При цьому аналогічний за темою Законопроект № 1656 (автор – Рада з питань судової реформи без участі нардепів) не передбачає ліквідації господарських судів, але фокусується на нових правилах підбору суддів, їх просуванні кар'єрними сходами і притягненні до дисциплінарної відповідальності. Як на нас, то дивним є те, що головними причинами такого рішення стали високий рівень корупції, невелика завантаженість суддів (порівняно із судами загальної юрисдикції), різне застосування норм права, зважаючи на неузгодженість положень Цивільного та Господарського кодексів.

На думку В. Устименка та Р. Джабраїлова, автори законопроектів, якими передбачено ліквідувати господарські суди, україноверхома підійшли до вивчення європейського досвіду діяльності комерцій-

них судів і сприйняли як «істину в останній інстанції» цивілістичні цінності й уявлення про сутність відносин, що складаються в економіці [2].

Якщо ж виходити з тих причин, які стали підставою для того, щоб скасувати господарські суди, то хочемо навести протилежні аргументи. Якщо ж існує високий рівень корупції, то потрібно реорганізувати всю судову систему. Тому така думка, що в разі ліквідації господарських судів усі проблеми зникнуть, які існують у судовій системі, є помилковою. Якщо погодитися з таким підходом, що для ліквідації корупції в системи господарських судів треба їх ліквідувати, тоді потрібно негайно ліквідувати цивільні, кримінальні, адміністративні суди, митницю, фіскальні органи й усі інші органи влади та управління. Нещодавно в пресі активно обговорювався факт корупції в митних органах України, ми пам'ятаємо низку гучних затримань керівних працівників митних органів. Але всі розуміють, що без митних органів держава існувати не може, тому неможливо для усунення корупції ліквідувати митні органи, а отже, потрібно шукати інші способи боротьби з корупцією. Утопічність ідеї боротьби з корупцією шляхом ліквідації корупційних державних або судових структур продемонстрували приклад ліквідації ДАІ саме внаслідок корупційності цієї системи, а головне ті негативні наслідки, які цей необдуманий крок мав для держави [3].

На нашу думку, ця проблема може бути вирішена шляхом підвищення рівня персональної відповідальності суддів за винесені рішення аж до кримінальної, незалежно від того, яким із судів таке рішення приймається. Тому на цьому етапі розвитку українського суспільства необхідно не ліквідувати господарські суди, а докласти зусиль для очищення системи правосуддя від корупції, у тому числі шляхом законодавчої зміни повноважень Вищого господарського суду та Верховного Суду, а також упровадження ефективного механізму притягнення до відповідальності представників суддівського корпусу, котрі порушують присягу.

Друга причиною, щоб не ліквідувати господарські суди, є те, що кількість суддів у господарських судах становить, за словами Олени Кирилук, 13% (1 173 судді) від загальної кількості суддів в Україні (9 035 суддів). Однак господарські суди забезпечують більше ніж половина доходів держбюджету від сплати судового збору: у 2014 р. – понад 500 млн грн за загального розміру отриманого збору близько 1 млрд грн. А лише 100 млн грн із отриманого судового збору були спрямовані на фінансування господарських судів, решта суми пішла на фінансування судів інших юрисдикцій. При цьому лише 3,6% рішень, прийнятих господарськими судами, скасовуються чи змінюються судами вищої інстанції. Варто звернути увагу на працю О. Святогора «Ліквідація господарських судів – реформа чи шкода?». Саме в цій статті можна знайти цікаві цифри, що підтверджують ефективність існування господарських судів. Проведено аналіз статистичної інформації, її узагальнення та порівняння показників, визначення тенденцій (до-

водів), усі матеріали було підготовлено та направлено на адреси Вищого господарського суду України, Вищого адміністративного суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України, Вищої ради юстиції України та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (за 2012, 2013, 2014 рр.). Наведемо лише деякі з показників. Протягом 9 місяців 2014 р. в апеляційному порядку господарськими судами розглянуто 17 тис. скарг, протягом 9 місяців 2013 р. – 19,6 тис. скарг, що на 13,4% менше. У 2013 р. розглянуто по суті 27,1 тис. апеляційних скарг, у 2012 р. – 27,3 тис. скарг. За 9 місяців 2014 р. місцевими господарськими судами розглянуто 154,5 тис. звернень суб'єктів господарювання, що дещо менше (на 5,6%), ніж було розглянуто в попередньому аналогічному звітному періоді, а у 2013 р. прийнято 224,5 тис. судових рішень, що на 16% більше, ніж у 2012 р., коли їхня кількість становила 193,5 тис. Упродовж 9 місяців 2014 р. більшість – 84,8% (83,1% – за 9 місяців 2013 р.), у 2013 р. 83,4% (у 2012 р. – 79,4%) – судових рішень судів першої інстанції відповідали вимогам чинного законодавства й набрали законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги. За результатами розгляду Верховним Судом України заяв про перегляд судових рішень господарських судів за 9 місяців 2014 р. прийнято 106 постанов, якими змінено та скасовано 52 судових рішення, або 49% від переглянутих, або 0,39% від постановлених Вищим господарським судом України. У 2013 р. Верховним Судом України прийнято 41 постанову, якими змінено та скасовано 20, або 40,8% від переглянутих, або 0,1% від постановлених Вищим господарським судом України. У 2008 і 2009 рр. прийнято, відповідно, 344 та 291 постанови, якими змінено або скасовано 312 і 274 (90,7% і 94,2% від переглянутих, або 1,4% і 1,1% від постановлених Вищим господарським судом України). Показовим є те, що Верховним Судом України після реформування судової системи у 2001 р. розглядалась по суті незначна кількість справ із господарських спорів [4].

Із наведених статистичних даних убачається зростання кількості розглянутих справ місцевими господарськими судами, зменшення кількості оскаржених судових рішень у суди вищих інстанцій, зменшення кількості змінених або скасованих, що свідчить про оперативний і якісний розгляд справ, формування та застосування правильної господарської практики з вирішення господарських спорів, а також про належне забезпечення господарськими судами ефективного правового захисту суб'єктів господарювання.

Щодо цього питання також варто погодитися з позицією О. Зельдіної, яка вважає, що на сьогодні саме система господарських судів найпрофесійніша, про що свідчить якість господарського правосуддя порівняно з іншими юрисдикціями, обізнаність судів із особливостями здійснення господарської діяльності, її тонкощами [4].

У зв'язку із ситуацією, яка склалась нещодавно в Регіональному науково-технологічному центрі в

польському м. Підзамчому, поблизу м. Кельце. пройшла I Міжнародна наукова конференція польських та українських юристів на тему «Польща та Україна – система правосуддя, юридичні установи, самоврядність», де Б. Плотницький виступив із доповіддю на тему «Роль господарських судів у системі судочинства України» [5].

Пан Б. Плотницький зазначив: «На практиці розгляд справ у господарських судах у більшості випадків здійснюється значно швидше, ніж це відбувається в судах цивільної та адміністративної юрисдикції, що передусім пов'язано зі специфікою господарської юрисдикції – розглядом комерційних спорів».

На думку Б. Плотницького, реформування судової системи загалом має здійснюватися зі збереженням господарської юрисдикції як окремої ланки, про ефективність діяльності якої свідчить багатоетапний історичний досвід удосконалення та демократизації діяльності цих органів, оптимізації процедури вирішення економічних спорів відповідно до характеру господарських відносин і багаторічна задовільна статистика розгляду справ, що відображає їх розгляд у визначені законом процесуальні строки.

Щодо підстави скасування господарських судів у результаті різного застосування норм права, то неузгодженість положень цивільного й господарського законодавства, у принципі, не повинна братися до уваги під час визначення необхідності ліквідації господарських судів, оскільки судові органи є правозастосувальними. А колізію необхідно усунути на законодавчому рівні. Після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом Україна взяла на себе зобов'язання реформувати судову систему. Однак без унесення змін у Конституцію України зробити це неможливо. Саме внесення змін в Основний Закон і судова реформа повинні розроблятися паралельно.

Щодо питання навантаження на господарські суди, то не можна це розглядати тільки в ракурсі статистичних даних. Найчастіше один господарський спір через обсяг і складність оцінюваної інформації можна порівняти з кількома спорами, розглянутими цивільними судами. При цьому господарські спори розглядаються швидше, ніж цивільні, як правило, у межах, установлених законом строків. Тому тільки можемо уявити, що буде, якщо такі справи, як банкрутство, будуть передані до місцевих судів. Мало того, щоб вирішити такого рівня спір потрібно залучати окремих спеціалістів у цій галузі, але й уявімо, що буде з навантаженням на інших судів. Тоді стане не реальним вирішення чи розгляд справи у визначені законом строки. Крім того, наявність спеціалізації в судах необхідна, так як добре розумітися на всіх галузях права неможливо. Також ліквідація спеціалізованих, у тому числі господарських, судів пов'язана з величезними фінансовими витратами за абсолютно невідомого результату. То ж принцип професіоналізму у сфері судоустрою є одним із основоположних європейських стандартів. Нам видається, що на разі особливо актуальним є питання професіоналізму суддів, які розглядають господарські спори. На сьогодні

дні збільшилась кількість корпоративних спорів, а ці питання настільки специфічні, законодавчо неврегульовані, що потребують глибоких знань законодавства у сфері господарювання. До того ж це стосується норм як матеріального права, так і господарського процесу. Таких знань господарського права, процесу та досвіду вирішення спорів у сфері господарювання не мають судді ні загальної, ні цивільної, ні адміністративної юрисдикції. А для набуття таких знань і досвіду знадобляться роки клопіткої праці. Тому ліквідація налагодженої професійної системи господарських судів призведе до колапсу під час вирішення спорів у сфері господарювання, що дуже небезпечно для економіки всієї держави. А корупційні схеми у сфері господарювання нікуди не динуться, а перекочують у цивільні та адміністративні суди. Тоді доведеться ліквідувати й ці суди. Такими методами держава може взагалі залишитися без судової системи. До того ж створення спеціалізованих судів є загальноєвропейською та світовою практикою, і господарська (комерційна) юрисдикція в тій чи іншій формі існує в багатьох країнах Євросоюзу. Наприклад, у Франції, Бельгії, Австрії, кантонах Швейцарії такі суди діють під назвою комерційних або ж торгових.

В. Устименко та Р. Джабраїлов у своїй праці відкрили сутність господарських судів у ЄС і застерегли, що може відбутися деградація господарського й господарсько-процесуального права України, якщо буде знищено господарську судову систему. Наведемо лише деякі приклади з роботи. В Австрії діє єдиний на всю країну торговий суд, який розглядає господарські справи, у тому числі й справи про банкрутство. У Бельгії створений комерційний трибунал. У Швейцарії для вирішення комерційних справ існують торгові суди, що складаються не тільки з юристів, а й із представників ділових кіл, що обираються кантональними радами [2]. В Іспанії створена система господарсько-адміністративних трибуналів [6].

Загалом можна з упевненістю стверджувати, що в країнах Європи існують однакові підходи до розв'язання економічних суперечок, які полягають переважно у створенні спеціалізованих судових органів – комерційних (торгових) судів. Тому потрібно звернути увагу на те, що в усій Європі існують спеціалізовані суди – чи то господарські, чи то торгові. Така поширеність системи спеціалізованого економічного судочинства у світі зумовлюється потребами розвитку економіки та окремою увагою держав до стимулювання оперативного й фахового вирішення комерційних спорів. По суті, ідеться про створення юрисдикційної інфраструктури, яка полегшує ведення бізнесу. Це економічне правосуддя може ґрунтуватися на спеціальній компетенції щодо господарських спорів загалом або стосуватися однієї чи кількох категорій економічних справ. Невипадково в жодній розвинутій країні світу протягом останніх десятиліть не відбулося ліквідації спеціалізованих комерційних судів. Лише в Російській Федерації на початку цього року було ліквідовано Вищий арбітражний суд, що легко пояснити посиленням тоталітарних тенденцій і централізацією влади в цій

країні. Але це не може слугувати взірцем для України, скоріше, навпаки, це дороговказ, яким шляхом їти не можна.

Висновки. Ліквідація господарських судів зумовить втрату і знищення напрацьованої десятиліттями практики розгляду господарських спорів. Але найнебезпечнішим наслідком цього неминуче стане занепад економіки, оскільки її обслуговують саме господарські суди, тому що адміністративні для цього не пристосовані, а в їхніх фахівців немає для цього відповідного досвіду й економічної освіти. Те саме стосується й судів загальної компетенції. Як наслідок, за ліквідацією господарських судів неминуче постає питання скасування Господарсько-процесуального кодексу України. Відтак спочатку буде зруйновано галузь права, а надалі й галузь юридичної науки, це

поставить питання про доцільність існування наукової спеціальності «Господарське право; господарсько-процесуальне право». Отже, спеціалізоване господарське судочинство, яке в нашій країні ґрунтується на глибокому історичному корінні та має найбільшу ефективність серед інших судових органів, потребує підтримки й розвитку, а не знищення. Зокрема, давно треба законодавчо усунути суперечності в компетенції господарських і адміністративних судів, а не руйнувати усталені та випробувані у вітчизняних умовах інститути без жодних перспектив відновлення довіри до судочинства. В основному викладі матеріалу перераховано причини, через які не можна ліквідувати господарські суди. Це лише частина їх, ще багато можна навести аргументів щодо ефективності й доцільності існування господарських судів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Устименко В.А. Упразднение хозяйственных судов – шаг к деградации судопроизводства в Украине / В.А. Устименко, Р.А. Джабраилов // Вісник господарського судочинства. – 2014. – № 6. – С. 112–119.
3. Зельдіна О.Р. Борьба с коррупцией или замилывания очей / О.Р. Зельдіна // Юридична газета. – 2015. – № 8. – С. 22.
4. Святогор О.А. Ліквідація господарських судів – реформа чи шкода? / О.А. Святогор, І.В. Кременовська // Право і суспільство. – 2015. – № 4. – С. 67–75.
5. Плотницький Б. Роль господарських судів у системі судочинства України / Б. Плотницький // Закон і Бізнес. – 2014. – № 39 (1181).
6. Арбитражный процесс (зарубежная практика) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://advokat-dudko.ru/arbitrazhnyj-process>.

УДК 346.5

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПОРТУВАННЯ НАФТИ ТА НАФТОПРОДУКТІВ LEGAL REGULATION OF TRANSPORTATION OF OIL AND OIL PRODUCTS

Череднікова Т.М.,

*здобувач Інституту економіко-правових досліджень
Національної академії наук України*

У статті сформульовано пропозиції щодо конкретизації правових норм, які визначають суб'єктний склад договірних правовідносин із транспортування нафти й нафтопродуктів, регламентують порядок встановлення тарифів на такі послуги, встановлюють особливості обліку природних втрат енергоресурсів під час їх транспортування. Обґрунтовано напрями вдосконалення правового регулювання транспортування нафти та нафтопродуктів.

Ключові слова: правове регулювання, транспортування, нафта, нафтопродукти, договір.

В статье сформулированы предложения по конкретизации правовых норм, определяющих субъектный состав договорных правоотношений по транспортировке нефти и нефтепродуктов, регламентирующих порядок установления тарифов на такие услуги, устанавливающих особенности учета естественных потерь энергоресурсов во время их транспортировки. Обоснованы направления совершенствования правового регулирования транспортировки нефти и нефтепродуктов.

Ключевые слова: правовое регулирование, транспортировка, нефть, нефтепродукты, договор.

In the article the proposals on concretization of legal norms that define the subject structure of contractual relations on transportation of oil and petroleum products, regulating the procedure of setting tariffs for such services, establish the specifics of accounting for natural losses of energy during transportation. The directions of improvement of legal regulation of transportation of oil and oil products.

Key words: legal regulation, transport, oil, oil products, contract.